Adatok Nagydobrony környékének nappali lepkefaunájához (Lepidoptera: Papilionoidea, Hesperoidea)

Szanyi Szabolcs
szanyiszabolcs@freemail.hu

Bevezetés

Az Alföld északkeleti pereme erdőkben és nedves élőhelyekben viszonylag gazdag, állatföldrajzi szempontból átmeneti jellegű terület, ezért faunájának feltárása érdeklődésre tarthat számot. Ennek ellenére, kutatottsága nagyon hiányos. Sok területen mindmáig nem járt entomológus, így a kutatást, még a jól ismert rovarcsoportokban is az alapoknál kell kezdeni. Ilyen terület Nagydobrony környéke, ahol szinte a község pereméig húzódnak az erdők, és itt terül el egy nagyobb kiterjedésű vadvédelmi rezervátum is.

Nagydobrony a Beregi-sík kárpátaljai részén, a Csap-Munkácsi-medence területén fekvő, közel 6000-es lélekszámú település. Ez a terület a Nagy-Alföld leghűvösebb (évi átlag 8,9º C körül), legcsapadékosabb területe (átlag 609 mm), és egyike a leginkább kontinentális éghajlatú területeknek is (MOLNÁR 2008). Ezek az értékek azonban az utóbbi években módosultak, különösen a 2007-es évben, amely az átlagosnál melegebb (átlag: 11.6º C), illetve 2010-ben, amely a tavaszi-nyári időszakban az átlagosnál hűvösebb, csapadékosabb volt. A táj talajai túlnyomórészben fiatal folyami öntéseken létrejött, kevéssé kialakult képződmények. Az összes talajok közös jellege, amely a víz uralmát mutatja, az ingadozó talajvízszint nyomán kialakuló gley (GÖNCZY és mtsai 2005). A terület rovarfaunájában jelentős kárpáti hatások mutathatók ki (KÖDÖBÖCZ 1997, VARGA 2003).

A környező területeken számos eltérő növénytársulás-típus található, melyek ma még sok szempontból érintetlen, természeti értékekben gazdag élőhelyek. Az élőhelytípusok elkülönítése az Á-NÉR rendszer szerint történt (FEKETE és mtsai 1997,

BÖLÖNI és mtsai 2007). A kemény- és puhafa-ligeterdőktől, a száraz réteken, legelőkön át a mocsaras-nedves területekig sokféle növénytársulás előfordul (áttekintésük: SIMON 1953, KOHUT és mtsai 2007). Ennek köszönhetően Nagydobrony környékének flórája és vegetációja igen gazdag, ami lehetővé teszi az itt élő fauna sokszínűségét. Ezért rövid, előzetes áttekintésünkben a faunisztikai adatok közlése mellett azt is megemlítem, hogy az észlelt lepkefajok milyen élőhelyeken fordultak elő.

Anyag és módszer

A vizsgált területek közül az első (I.) egy szarvasmarha legelőként használt nagy kiterjedésű rét, melyet helyenként kákával benőtt tocsogók tarkítanak. Növénytársulásai három fő típusba sorolhatók: alföldi gyomos száraz gyep (*O.5.*); alföldi gyomos üde gyep (*O.6.*); taposott gyomnövényzet (*O.X.*). A második terület (II.), melyet a helyiek „kis makkos”-nak neveznek, változatos cserjeszintű, kettős lombkoronaszintű tölgy-kőris-szil keményfa-ligeterdő (*J.6.*), puhafás (szürke nyár) zárványokkal (*J.4.*), melegkedvelő erdőszegélyekkel (*M.8.*) és kisebb tisztásokkal. A harmadik terület (III.) a Nagydobronyi Vadvédelmi Rezervátum, melyet 1974-ben létesítettek, főleg vadgazdálkodási (vaddisznó, őz, szarvas) céllal. Ennek területén legalább 7 nagyobb élőhelytípus különböztethető meg. A domináns, fajgazdag keményfás ligeterdő (*J.6.*) mellett vannak gyér cserjeszintű, de hagymás-gumós geofitonokban gazdagabb síkvidéki gyertyános-tölgyesek (*K.1.*), kisebb kiterjedésű égeres láperdők (*P.2.*), bokorfüzesek (*J.3.*), melegkedvelő erdőszegélyek (*M.8.*), fásítások (*S.7.*), nedves és szárazabb gyeptípusok (*O.5, O.6.*).

Az említett három részterületen a gyűjtések és megfigyelések az alábbi időpontokban voltak:

I. terület:	II. terület:	III. terület:
(1) 2008. május 4.	(8) 2008. május 2.	(16) 2008. május 8.
(2) 2008. május 25.	(9) 2008. május 23.	(17) 2008. május 26.
(3) 2008.június 15.	(10) 2008. június 12.	(18) 2008. június 13.
(4) 2008. július 4.	(11) 2008. június 29.	(19) 2008. július 2.
(5) 2008. július 21.	(12) 2008. július 13.	(20) 2008. július 29.
(6) 2008. aug. 5.	(13) 2008. július 30.	(21) 2008. aug. 9.
(7) 2008. aug. 22.	(14) 2008. aug. 12.	(22) 2008. aug. 26.
	(15) 2008. aug. 25.	

Bizonyító példányok begyűjtésére csak a helyszínen biztosan fel nem ismerhető, vagy a faunisztikailag érdekesebb fajoknál került sor. Ezeket a példányokat Dr. Varga Zoltán átnézte. A vizsgálati területeken a lehetőségekhez mérten egyenletesen haladtam, és eközben az észlelt példányszámokat is feljegyeztem. Mivel ezzel a módszerrel csak közelítőleg lehet megadni a ténylegesen észlelhető példányszámot, ezért az adatokat az alábbi egyszerűsítéssel közlöm:
A: 1-5 példány, ritka; B: 5-25 példány, gyakori; C: > 25 példány, tömeges.
Az egyes időpontokra vonatkozó adatokat a táblázat tartalmazza.

Faunisztikai eredmények

Az eredményeket táblázatban foglaltam össze. A fajjegyzék nevezéktana a magyar nagylepkék aktuális katalógusát (VARGA és mtsai, 2004) követi. Ebben a listában a 2008. évi rendszeres megfigyeléseim mellett helyet kaptak a korábbi években rendszertelen időközökben végzett megfigyeléseim adatai is, mivel voltak olyan fajok, amelyeket csak a korábbi években észleltem, de 2008-ban nem tudtam megerősíteni (AM). Néhány adatot Szergej Popov 1988-ban végzett gyűjtéseiből is átvettem (SzP). Ezek jelzik, hogy a terület kutatottsága még igen sok kívánnivalót hagy maga után.

Fajok	I. terület	II. terület	III. terület	Korábbi adatok
1. Pyrgus malvae (Linnaeus, 1758)	(2,3,4,5, 6); C	(8,10,11,12 ,14,15); B	(17,19);A	AM
2. Thymelicus silvestris (Poda, 1761)	(2,4); B	(10,11,12); B	(17,18,20); B	-
3. Hesperia comma (Linnaeus, 1758)	-	(10,12,13, 14); B	(19,20,21); B	AM
4. Ochlodes venatus (Turati, 1905)	-	(11,12,13, 14); B	(19,20,21); B	-
5. Papilio machaon (Linnaeus, 1758)	(1,2,5,6); B	-	-	AM
6. Iphiclides podalirius (Linnaeus, 1758)	(1,2); A	(8,9); A	-	AM
7. Zerynthia polyxena ([Denis et Schiffermüller], 1775)	-	-	-	AM
8. Leptidea sinapis (Linnaeus, 1758)	-	(8,9,10,13, 14,15); C	(16,17,18, 20,21,22); C	AM
9. Aporia crataegi (Linnaeus, 1758)	-	-	-	AM
10. Pieris brassicae (Linnaeus, 1758)	-	(11,12,13, 14); B	(19,20,21); A	AM
11. Pieris napi (Linnaeus, 1758)	(1,2,3,4,5, 6,7); C	(8,9,10,11, 12,13,14, 15);B	(16,17,18, 19,20,21, 22); C	AM
12. Pieris rapae (Linnaeus, 1758)	(1,2,3,4,5, 6,7); C	(8,9,10,11, 12,13,14, 15);B	(16,17,18, 19,20,21, 22); C	AM
13. Pontia daplidice (Linnaeus, 1758)	(3,4,6); B	(11,12,13); A	(18,19,20, 21); B	AM
14. Anthocharis cardamines (Linnaeus, 1758)	-	(8,9,10); B	(16,17,18); C	-
15. Colias hyale (Linnaeus, 1758)	(2,3,4,5); B	(11); A	(18,19,21); A	AM
16. Colias erate (Esper, 1805)	-	-	-	SzP
17. Colias crocea (Fourcroy, 1785)	(2,3,5,6); B (4); A	-	(19); A, (20); A	AM

18. Gonepteryx rhamni (Linnaeus, 1758)	-	(13,14,15); B	(16,19); C	-
19. Lycaena phlaeas (Linnaeus, 1761)	(2,4); B	(9,10,11); A	(17,18,20, 21); B	-
20. Lycaena dispar (Werneburg, 1864)	-	(10,11); A	(17,19,20, 21); B	SzP
21. Satyrium pruni (Linnaeus, 1758)	-	(10,11,12); B	(18,19); B	SzP
22. Everes alcetas (Hoffmannsegg, 1804)	(2,3,5,6); B	-	-	SzP
23. Celastrina argiolus (Linnaeus, 1758)	-	(10,11,12, 13,14); B	(17,19,20, 21); B	SzP
24. Cupido argiades (Pallas, 1771)	(1,3,4,5, 6); B	(9,11); A	-	SzP
25. Plebejus argus (Linnaeus, 1758)	(2,3); A	(9,10); A	-	AM
26. Polyommatus icarus (Rottemburg, 1775)	(2,3,4,5, 6); B	(9,10,12); A	(19,20,21, 22); B	AM
27. Polyommatus bellargus (Rottemburg, 1775)	(2,5);A	-	-	-
28. Hamearis lucina (Linnaeus, 1758)	-	(8,9,10,13, 14,15); C	(21,22); B	-
29. Apatura ilia (Denis & Schiffermüller, 1775)	-	-	(21); A	AM
30. Polygonia c-album (Linnaeus, 1758)	-	(10,14); A	(18,20,21, 22); A	AM
31. Nymphalis antiopa (Linnaeus, 1758)	-	-	(16,19); A	-
32. Nymphalis polychloros (Linnaeus, 1758)	-	-	-	AM
33. Inachis io (Linnaeus, 1758)	(4); A	-	(18,20); A	AM
34. Aglais urticae (Linnaeus, 1758)	-	-	-	AM
35. Vanessa atalanta (Linnaeus, 1758)	-	(12,14); A	(20,21,22); B	AM

36. Vanessa cardui (Linnaeus, 1758)	-	-	-	AM
37. Araschnia levana (Linnaeus, 1758)	-	(8,9,12,13, 14); B	(16,19,20, 22); B	-
38. Euphydryas maturna (Linnaeus, 1758)	-	-	-	SzP
39. Melitaea phoebe ([Denis & Schiffermüller], 1775)	-	(9,12,13); B	(20); A	-
40. Melitaea athalia (Rottemburg, 1775)	-	(9,11,12,13 ,14);A, B	(18,20,21); A, B	AM
41. Boloria selene ([Denis & Schiffermüller], 1775)	-	(10,12,13, 14,15); B	(17,20,21); B	-
42. Boloria dia (Linnaeus, 1767)	-	-	(19,20); A	-
43. Issoria lathonia (Linnaeus, 1761)	-	(10,11,12, 14);B	(17,20); A	AM
44. Brenthis daphne (Denis & Schiffermüller, 1775)	-	-	(18,19,20); C	AM
45. Argynnis paphia (Linnaeus, 1758)	-	(11,14); A	(21,22); B	-
46. Coenonympha pamphilus (Linnaeus, 1758)	(2,3,4,5,6, 7); C	(9,10,11,12 ,13,14);B	(17,18,19, 20,21); B	AM
47. Coenonympha glycerion (Borkhausen, 1788)	(2,4,5); B	(9,11); A	(17,20); B	-
48. Maniola jurtina (Linnaeus, 1758)	(3,4,5,6, 7); C	(10,11,12, 13,14,15); B	(18,19,20, 21, 22); C	AM
49. Aphantopus hyperantus (Linnaeus, 1761)	-	(11,12,13); B	(19); A	AM
50. Pararge aegeria (Linnaeus, 1758)	-	(12); A	(20,21); B	AM
51. Lasiommata megera (Linnaeus, 1758)	-	-	-	AM

A vizsgált terület fajösszetétele jelentős hasonlóságot mutat a Beregi-sík jobban kutatott magyarországi területeinek (Kaszonyi-hegy, Lónyai-erdő, Bockerek-erdő, stb.) nappali lepke-faunájával (VARGA 2003). A táblázatban szereplő 51 faj soknak tűnik, ha azt vesszük figyelembe, hogy viszonylag kis területről van szó, és a vizsgált élőhelyek is nagyon közel fekszenek egymáshoz. Ha viszont azt nézzük, hogy ezen a területen hányféle, a nappali lepkék számára kedvező élőhely és tápnövény van, akkor ez az 51 faj, már nem is tűnik soknak. Főleg azért, mert, ahogy a táblázatból is látszik, néhány faj korábbi előfordulási adatát eddig nem tudtam megerősíteni. Míg a 2000. és 2003. közötti amatőr megfigyeléseim alakalmával hatalmas egyedszámban láttam a galagonyalepkét (*Aporia crataegi*), megfigyelhettem a fűszálon párosodó farkasalmalepkéket (*Zerynthia polyxena*), vagy a kis rókalepkétől (*Aglais urticae*) szinte vöröslő rétet, addig a kutatásom időtartama alatt ezekből a fajokból egyetlen példánnyal sem találkoztam!

Természetvédelmi szempontból fontos fajok

A Nagydobrony környéki területekről előkerült fajok közül 12 védett, 4 fokozottan védett és 8 Vörös Könyves fajt sikerült kimutatni (vö. RAKONCZAY 1989; RONKAY 2007). Ezek a helyi fauna 22,6%, 7,5% és 15%-át képezik. Ezekből az adatokból az következik, hogy érdemes még a további kutatás a Nagydobrony környéki területeken, és ezzel együtt a területek védelme. Ha a Nagydobrony környéki területeket természetvédelmi szempontból akarom minősíteni a nappali lepkefauna alapján, akkor az alábbi, természetvédelmi szempontból értékes fajokat kell említenem.

Fecskefarkú pillangó – *Papilio machaon* (Linnaeus, 1758) – holarktikus elterjedésű, politipikus faj; országos állománya viszonylag stabil. Főként esztétikai értéke miatt védett. Nagydobrony környékén a nyár közepétől, főleg az I. területen, mindkét nemzedékét észleltem, de évről-évre csökkenő egyedszámmal.

Kardospillangó – *Iphiclides podalirius* (Linnaeus, 1758) – pontomediterrán elterjedésű, nálunk főleg a síkság és a dombvidék lakója, ahol meleg erdőszéleken, gyümölcsösökben, sövények mentén nem ritka. A Beregi- és a Szatmári-síkon viszont eléggé gyér egyedszámú. A vizsgált területek közül főleg az I. és II. területeken, mindkét nemzedékét észleltem.

Farkasalma-pillangó – *Zerynthia polyxena* ([Denis et Schiffermüller], 1775) – pontomediterrán elterjedésű faj, amely nálunk a síkság és alacsony hegyvidék lakója. Ártéri erdők szélén, nedves cserjések mentén tenyészik, ahol a hernyójának a tápnövénye, a farkasalma (*Aristolochia clematitis*) bőségesen fordul elő. A korábbi amatőr megfigyeléseim során találkoztam vele, a III. területen. Valószínűleg nem tűnt el, csupán május eleji megfigyeléseim idejére rajzása befejeződött.

Nagy tűzlepke – *Lycaena dispar* (Werneburg, 1864) – nagy areájú, nyugaton felszakadozó elterjedésű szibériai faj. Üde, ill. nedves réteken gyakori. Főleg a III. területen van nagyobb egyedszámú, stabilnak mondható populációja. Valószínűleg két nemzedékű ezen a területen is, de csak az elsőt észleltem nagyobb egyedszámban. Védettségét főként az európai egyezmények (Élőhely Irányelv, Berni Konvenció) és a faj esztétikai értéke indokolják.

Kis színjátszólepke – *Apatura ilia* (Denis & Schiffermüller, 1775) – európai-kelet ázsiai elterjedésű faj. Az Alföldön főként folyók mentén tenyészik, de elkóborló példányai élőhelyeitől távolabb is felbukkannak. A Beregi-síkon ligeterdők mentén gyakori. Nagyobb példányszámban a III. területen észleltem. Védettségét európai és országos állományának csökkenése és esztétikai értéke indokolja.

C-betűs lepke – *Polygonia c-album* (Linnaeus, 1758) – Transzpalearktikus faunaelem. Erdőkben, parkokban és cserjés helyeken repül. A II., de főleg a III. területen többször észleltem, mind áttelelt, mind frissen kikelt példányait. Védettségét főleg európai állományának csökkenése és esztétikai értéke indokolja.

Gyászlepke – *Nymphalis antiopa* (Linnaeus, 1758) – holarktikus elterjedésű faj, amely nálunk elég ritka, szórványos elterjedésű. Állománya az országos megfigyelések szerint csökkent, ezért védelme fokozott figyelmet érdemel. A III. területen észleltem egyes példányait.

Nagy rókalepke – *Nymphalis polychloros* (Linnaeus, 1758) – Nyugat-palearktikus faunaelem. Üde lomberdei faj, amely egész Európában megritkult. Csupán régebbi amatőr megfigyeléseim során találkoztam vele. Akkoriban elég nagy példányszámban repült.

Nappali pávaszem – *Inachis io* (Linnaeus, 1758*)* – Nagy areájú, eléggé elterjedt faj. Erdőszegélyeken, nedves réteken gyakori. Főleg a III. területen találkoztam vele.

Díszes tarkalepke – *Euphydryas maturna* (Linnaeus, 1758) – Déli kontinentális faunaelem. Nagydobrony területén utoljára Szergej Popov észlelte 1988-ban. Sajnos, kutatásaim időtartama alatt egyetlen példányát sem észleltem. Előfordulását, élőhelyeit a közeljövőben igyekszem megtalálni.

Fakó gyöngyházlepke – *Boloria selene* ([Denis & Schiffermüller], 1775) – Nagy areájú szibériai faunaelem. A populációi stabilak és növekvőek. Réteken, erdei tisztásokon gyakori. Nagyobb egyedszámmal a II. és a III.-as területeken találkoztam vele.

Összefoglalás

Dolgozatom a Nagydobrony környéki területek nappali lepkéinek a faunisztikájával foglalkozik. Kutatásom 3 élőhely-típusban végeztem: egy legeltetésre is használt réten, egy elegyes ligeterdőben, valamint egy nagyvadak védelme érdekében létrehozott rezervátumban.

A mintavételt, valamint a megfigyeléseimet a területek rendszeres látogatásával végeztem. A gyűjtések eredményeként a három területen összesen 51 fajt találtam, ide beletartoznak a

régebbi amatőr megfigyeléseim során látott állatok és Szergej Popov 1988-as gyűjtése alkalmával megtalált fajok is.

A három terület közül a III. terület rendelkezik a legváltozatosabb faunával, és itt találtam a legtöbb védett fajt, pl.: *Zerynthia polyxena*, *Lycaena dispar, Nymphalis antiopa*, stb. Valamint itt található az egyetlen olyan terület, amely a korábban megfigyelt *Euphydryas maturna* élőhelyének alkalmas.

Köszönetnyilvánítás

A határozások ellenőrzéséért és dolgozat elkészítésében nyújtott támogatásért köszönetet mondok Prof. Dr. Varga Zoltánnak (Debreceni Egyetem, TEK, Evolúciós Állattani Tanszék).

IRODALOM

BÖLÖNI, J., MOLNÁR, ZS., KUN, A., BIRÓ, M. 2007. Általános Nemzeti Élőhely-osztályozási Rendszer (Á-NÉR 2007). Kézirat, MTA ÖBKI, Vácrátót, 184 pp

FEKETE, G., MOLNÁR, ZS., HORVÁTH, F. (szerk.) 1997. Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer II. A magyarországi élőhelyek leírása, határozója és a Nemzeti Élőhely-osztályozási Rendszer. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 374 pp

GÖNCZY, S., ORBÁN, K., MOLNÁR, J. 2005. Vízadó szintek földtani környezete és veszélyeztetettségi állapotfelmérése Beregszász környékén. A fenntartható vízgazdálkodás eszköztárának bővítése Mátészalka – Beregszász térségében: 103-132., Westsik Vilmos Tájfejlesztési Alapítvány, Nyíregyháza

KOHUT, E., HÖHN, M., JÁMBORNÉ, B. E. 2006. A Masonca-mocsárrét botanikai vizsgálata. Acta Beregsasiensis 5 (2).

KOROMPAI, T. 2005. Verpelét lepkefaunájának alapvetése (Lepidoptera, Macroheterocera); Diplomadolgozat, Debrecen, 83 pp

KÖDÖBÖCZ, V. 1997. A Szatmár-Beregi-sík ukrán és magyar oldalán található erdők futóbogár faunájának összehasonlító vizsgálata. Diplomadolgozat, Debrecen

MOLNÁR, J. 2008. Amatőr meteorológiai adatok (kézirat). Nagydobrony

RAKONCZAY, Z. 1989. Vörös Könyv. A Magyarország területéről kipusztult és veszélyeztetett állatfajok. Akadémiai, Budapest, 360 pp

RONKAY, L. 2007. Nemzeti biodiverzitás monitorozó rendszer, VII.- Lepkék; Diaprint Kft., Budapest, 71 pp

SIMON, T. 1953. Az Északi-Alföld erdői. Akadémiai, Budapest, 186 pp

VARGA, Z. 2003. Szatmár-Beregi sík és Kaszonyi- hegy lepkefaunája (kézirat)

VARGA, Z., RONKAY, L., BÁLINT, ZS., LÁSZLÓ, M. GY., PEREGOVITS, L. 2004. A magyar állatvilág fajjegyzéke; Macrolepidoptera. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 106 pp